

Жітень 1937-го

Того весняного дня, коли вдарив грім на голі дерева — так ніби десь на Дівич-горі впало гарматне стрільно, — у селі Горбулів сталася дивовижка. Заговорила піма Явдоха Соколовська. Сімнадцять літ ніхто не чув од неї ні слова, Явдосі відібрало мову ще у двадцятому після того, як зарубали її чоловіка, горбулівського дяка Тимофія Соколовського. Старий вояка (мав уже шістдесят вісім років) серед ночі навідався з лісу долому, а перед ранком двоє невідомих головорізів удерлися до хати й один із них сокирою зарубав чоловіка на очах у Явдохи.

Тимофія Соколовського поховали біля двопрестольної Покровсько-Миколаївської церкви, в якій він служив дяком, а його дружина Явдоха навіть на похороні не зронила ні слова. Вона оніміла. І тепер, через стільки літ, виходило так, що стара тільки вдавала із себе німу, гордуючи людьми та світом. Із односельців її рідко хто бачив зблизька, Явдоха нікуди не ходила далі за своє подвір'я, — худа, висока, зодягнута в усе чорне, вона цілими днями сиділа на приязбі, рівно тримаючи спину й голову. Дивно було, що її не згорбили літа, не зігнуло горе, сиділа стара поважно й гордовито, наче у спині мала сталеву вісь.

На початку квітня Явдоха рантом злягла й уже не вставала з ліжка, коло неї ходила дочка Ганя, яка аж здригнулася, коли рантом почула:

— Буду вмирати я, доню.

Від несподіванки Гані й самій потягло язика, вона довго дивилася на матір і не знала, як їй бути. Чи радіти, що матінка заговорила, чи журитися через те, що вона надумала вмирати.

— Поклич ксьондза, — сказала Явдоха. — Сповіда-тися буду.

— Ксьондза, мамо, давно немає в селі.

— Як то немає?

— Забрали його.

— А костьол є?

— Є. Тільки там тепер клуб.

— Який клуб? — не зрозуміла Явдоха. — Там же цвінтар.

— Цвінтар є, — сказала Ганна. — А в костьолі зробили клуб.

Явдоха заплющила очі, потім спитала:

— А церква є?

— І церкву давно закрили. Там тепер колгоспна комора. Православний батюшка Терентій ще потайки хрестить дітей, а до сповіді... то вже давно ніхто неходить.

— Поклич мені батюшку, — попросила Явдоха.

Отець Терентій у свої шістдесят із гаком був ще легкий на ногу й не забарився. Уже в хаті він дістав із цератової торбини хрест, підрясник, єпитрахиль, святі дари для причастя, а насамкінець зодягнув нарукавники. Показавши Ганні очима на двері, отець Терентій підсунув до ліжка низенького стільчика й сів біля сповіданниці.

Явдоха й на смертному одрі лежала випростана й рівно тримала голову на подушці, дивлячись крізь стелю у небеса.

— Отче, — зашелестіла вона сухими губами. — Я католичка ось уже вісімдесят літ. Уроджена Ядвіга Кvasніцька. Чи можу я висповідатися перед православним священиком?

— Бог один, — сказав отець Терентій.

— І я так думаю. Бог один, — повторила Явдоха. — Та я його, отче, чимось прогнівила. Грішниця я велика. У дев'ятнадцятому загинули троє моїх синів. Олекса, Дмитро й Василь.

— Знаю, — кивнув отець Терентій і нижче склонився до Явдохи, щоб краще чути. — Вони були отаманами.

— Коли не стало Олекси, мого найменшенького Лесика, на його місце став Дмитро. Митю теж убили, і тоді його замінив Василь. А коли вбили Василя, за отамана стала Сашуня... Четвертий, найстарший мій син Степан був, як і ви, отче, православним священиком. Він не міг воювати, і тоді козаки обрали Сашуню.

— Так, я знаю, — знов кивнув отець Терентій. — Немає Соколовських, сказали вони, то нехай Соколовська отаманує. Вона назвала себе Марусею.

— Марусею... Була ще дівчам. Мала шістнадцять років. І теж пропала восени того року. Одні казали, що її замучили большевики, другі шептали, начебто вбили свої. Бачили її могилу.

— Та й не одну, а три, — сказав отець Терентій.

— Ну от, і ви те знаєте, отче. А я хочу спитати вас: якщо бачили три могили однієї людини, то чи не означає це, що та людина може бути живою?

— Бог знає.

— Я, отче, мати. І ніхто так не хоче знати правду, як я. Тому ѿ ворожила на Сашуню як могла. Сама ворожила. Знаю, що це недобре, а стриму не мала. Бо все показує, що доня моя жива. І на карти кидала, і віск виливала, ѿ на зерно приворожувала, і на хліб, сіль та печину маятника пускала, а смерті не видно.

— То є гріх — відцунством займатися, — сказав отець Терентій.

— Знаю, — погодилася Явдоха. — Грішниця я. Розгнівалася на Бога за те, що так рано забрав моїх дітей.

— Не Бог їх забрав. Богові клошт про душу людську, а не тіло.

— Каюся, отче. Та я хотіла знати правду...

— Усе, що є тайним, видимим стане, — мовив отець Терентій. — Як прийде час.

— Жива вона, — сказала Явдоха. — Синочків моїх... то вже ѿ кісточки зотліли, а Сашуня... жива.